

Paár Ádám

Urbi et orbi

XVI. Benedek pápa karácsonyi üzenete és a világpolitika

A katolikus egyházfő a hagyománynak megfelelően az idén is karácsonyi üzenettel fordult az emberiséghez. Politikaelemző intézetként több szempontból is indokoltnak érezzük a pápai üzenet elemzését. A pápa, Róma püspöke, címe szerint Krisztus földi helytartója a világ legnagyobb keresztény felekezetének a feje, és egyúttal Európa legrégebbi, folyamatosan létező, alig kevesebb, mint 2000 éves intézményének a vezetője. A nyugati katolikus egyház és a keleti katolikus egyházak hívei együttesen a világ összlakosságának [17,4%-át](#) teszik ki (a Vatikán saját adatai szerint). Ráadásul a világ katolikus lakossága túlnyomórészt olyan [régiókban](#) él – Latin-Amerikában, Afrikában és a Távols-Keleten –, amelyekben a népesség aránya várhatóan továbbra is növekedni fog az emberiség összlétszámához képest, így potenciálisan növekszik a katolikusok száma is. A világ jelenlegi szuperhatalmában, az Egyesült Államokban pedig a római katolikus egyház a legnagyobb lélekszámú vallási közösség.

A katolikus egyházfő feladatköre alapján mindig több volt pusztán spirituális vezetőnél: a pápák az elmúlt másfél évezredben végig aktív részesei, sokszor irányítói voltak a politikai folyamatoknak, meghatározva a nyugati kereszténység és Európa, majd a többi kontinens sorsát. Szent Péter utóda ma már nem világi felségjogokkal is felruházott uralkodó, mint egykoron, nem egy itáliai fejedelem, mint akár kétszáz évvel ezelőtt, hanem valóban lelki vezető, de a befolyása ezzel együtt nem csökkent, hanem növekedett, és – Latin-Amerika, Ázsia és Fekete-Afrika katolikus közösségeinek a dinamikus növekedésével – valóban globálissá vált.

Amíg a 19. század második felére a pápaság politikai hatalma és tekintélye Itáliában lehanyatlott, ezzel csaknem párhuzamosan teljesedett ki a lelkek fölötti, spirituális hatalma az Európán kívüli világban. Napjainkban a pápa – vallási szerepén túl – elsősorban a nemzetközi politikai élet szereplője, nem pusztán az általa megtestesített intézmény súlya révén, hanem legfőképpen azért, mert a döntéseivel és a katolikus közösségek részére kifejtett iránymutatásával képes befolyást gyakorolni országok, régiók, sőt egész kontinensek sorsára. A pápa éppúgy felelősséget visel a világban zajló folyamatokért, mint bármelyik nagyhatalom vezetője. Elegendő, ha csak arra utalunk, hogy a pápai tétovázás a pedofíliával gyanúsított papok és az őket mentető elöljárók ügyében világszerte lelkiismereti válságot okozott a hívők közösségeiben, és megrendítette az egyház tekintélyét.

Pozitív példák is sorolhatók a katolikus egyház történetéből. XIII. Leó „Rerum novarum” kezdetű enciklikája megalapozta a katolikus egyház szociális tanítását, XXIII. János és VI. Pál reformteológiája az egész világon lökést adott azoknak az irányzatoknak, amelyek a katolikus értékrend és a társadalmi igazságosságért folytatott küzdelem összeegyeztetését keresték, II. János Pál pedig – többek között – hozzájárult az államszocialista rendszerek megrendüléséhez. A pápai állásfoglalások és cselekedetek – világpolitikára gyakorolt hatásaik következtében – a teológia mellett a világi szemléletmódot alkalmazó társadalomtudományok, így a politológia számára is felbecsülhetetlen értékű kutatási potenciált rejtenek magukban.

Konfliktusok a világban

XVI. Benedek pápa személyében Szent Péter 265. utóda küldte el karácsonyi üzenetét 2010. december 25-én. Az üzenet tartalma hűen tükrözi azt a tendenciát, hogy a katolikus világegyház súlypontja fokozatosan tolódik el a harmadik világ felé, amelyet még kevéssé érintett az életmód elvilágiasodása, de amelyik szenved belső törésvonalai, sokféle politikai, társadalmi, etnikai és vallási érdektagozódása és konfliktusa következtében.

A katolikus közösség földrajzi és etnikai átrétegződésének fényében nem csoda, hogy az idei karácsonyi üzenetben is a harmadik világbeli térségek problémái és szenvedései kaptak hangsúlyt, azonban az már elgondolkodtató, hogy az egyházfő nem reflektált konkrétan a nyugati társadalmakban zajló tendenciákra. Holott a gazdasági válság még korántsem ért véget Európában, és a katolikus Írország polgárai valószínűleg örültek volna a pápai vigasztalásnak.

A pápa nem kérte megbékélésre a francia kormányt és a nyugdíjtörvény ellen tiltakozó társadalmat, bár Franciaország az „egyház legidősebb leányaként” különös becsben áll, és a nyugdíjrendszerekkel kapcsolatos társadalmi konfliktusoknál aligha van égetőbb probléma az idősödő, keresztény Európában. A katolikus egyháznak nyíltan üzenetet kellene küldenie ebben a kérdésben, hiszen az állami nyugdíjrendszerek összeomlása hovatovább azzal a következménnyel járhat, hogy a jövő idős állampolgárainak ellátása, fizikai és mentális gondozása nagyobb mértékben hárul az egyházak által fenntartott szociális intézményrendszerre. Kérdés, hogy az általános értékek – igazságosság, szolidaritás – deklarálásán kívül az egyházfőnek nem kellene-e határozottabban állást foglalnia ebben a kérdésben, és explicite megfogalmaznia a döntéshozóknak és a társadalmaknak címzett szociális üzenetet? Ki más tehetné ezt meg, ha nem a pápa?

Az egyházfő kerülte, hogy reflektáljon a legkényesebb témára, az észak-amerikai és európai katolikus közösségeket belülről bomlasztó papi pedofilbotrányokra, noha nyilvánvaló, hogy hívek százezrei vártak volna egyrészt újabb bocsánatkérést és vigaszt, másrészt előremutató reakciót, iránymutatást.

Természetesen az ünnep emelkedettségével vagy a pápa túlzott tapintatosságával is magyarázható, hogy XVI. Benedek nem kívánt explicit módon reflektálni ezekre az ügyekre. Csakhogy az átlagembernek olyan érzése lehet, mintha a pápaságnak még karácsonykor sem lenne mondanivalója a Nyugat társadalmait foglalkoztató konfliktusokról.

Ha a pápa az Európán kívüli világgal kapcsolatban nem kerüli az aktuálpolitika mégoly ártatlan említését, akkor érthetetlen, hogy éppen karácsonykor nem reflektál az aktuális nyugati folyamatokra. A túlzó antiklerikális hangoktól való aggodás mellett talán a laicizmus nyugati terjedése, ennek pápai tudomásulvétele is az oka lehet annak, hogy az egyházfő figyelme más régiók és kontinensek felé fordul.

A katolikus egyház számára nem lehet közömbös a szentföldi béke, hiszen a kereszténység szülőföldjéről van szó. A béke vagy a háború kérdése a keresztény zarándokhelyek, a zarándokok és a szentföldi keresztény lakosok biztonságát is érinti. Természetes, hogy XVI. Benedek – a kérdésben ajánlatos, és az elődeitől megszokott tapintatossággal és elfogulatlansággal – kifejezte reményét az izraeli és a palesztin felek közötti megbékélésre. A pápák mindig igyekeztek elkerülni, hogy szavaikat akár az izraeliek, akár a palesztinok félreértelezzék.

A Vatikán jövőbeli politikájára nagy hatást gyakorolhat a tény, hogy XVI. Benedek egy évvel korábbi karácsonyi üzenetéhez képest konkrétan foglalkozott a közel-keleti keresztényeket ért üldöztetésekkel. Bár a korábbi években is érkeztek hírek az egyiptomi és iraki keresztényeket ért incidensekről, ezek megszorodtak az utóbbi időben. Különösen Irakban vált drámaivá a keresztények helyzete az al-Kaida támadásai miatt. Az állam gyengesége következtében a számos problémával küszködő iraki kormány képtelennek látszik saját állampolgárainak a megvédelmezésére – legyenek azok bármilyen vallásúak.

A pápa ünnepi üzenete egyértelmű válasz volt az október 31-iki túszejtő akcióra, amelynek során 37 tús veszítette életét egy iraki keresztény templomban. [Felszólította](#) a „nemzetek felelőseit, hogy gyakoroljanak tényleges együttérzést” a támadott közel-keleti keresztény közösségek iránt. A Szentszék határozott kiállása a közel-keleti keresztények ügyében valószínűleg komoly befolyást fog gyakorolni a Vatikán és a muszlim világ kapcsolatára. A muszlim országok többsége önértzetesen elutasítja, hogy a Nyugat beavatkozzon a belügyeibe.

Amennyiben egyik oldalról az iszlám radikalizmus erősödése, másik oldalról a közel-keleti Amerika-barát rendszerek – mindenekelőtt az iraki és egyiptomi rendszer – gyengesége a keresztények tömeges kivándorlásához/kivándoroltatásához vezet – amelynek célpontja, földrajzi és kulturális okokból, csakis Európa lehet – akkor elkerülhetetlenné válhat, hogy a Vatikán újra meg újra felemelje szavát az ezen országokban uralkodó állapotok ellen. Minden beavatkozás viszont újabb feszültségeket gerjeszthet a Vatikán és a közel-keleti államok egy része között, megakasztva a XXIII. János pápa által megkezdett, és XVI. Benedek közvetlen elődje, II. János Pál által betetőzött kultúraközi párbeszédet.

A Közel-Kelet mellett Kína a másik olyan térség a világban, amelyben a keresztények komoly üldöztetést szenvednek. A kínai „[puha erő](#)” sikerei és a kínai gazdaság imponáló növekedési teljesítménye mellett Nyugaton gyakran feledés tárgya, hogy a Kínai Népköztársaságban megsértik a vallásszabadságot, és – más vallási közösségek mellett – a katolikus egyház illegalitásba kényszerült. XVI. Benedek kérte, hogy *„a Megváltó születésének ünnepe erősítse a hit és türelem lelkiületét és adjon bátorságot a kontinentális Kína egyháza híveinek, hogy ne veszítsék lelki erejüket vallási és lelkiismereti szabadságuk korlátozásában.”*

Az egyházfőnek spirituális szerepéből, valamint a katolicizmus egyetemes jellegéből fakadóan lényegesen nagyobb mozgástere van a Kínai Népköztársaságban élő keresztények jogainak védelmében, mint bármelyik demokratikus világi államnak – az Egyesült Államokat is beleértve. A pápa olyan kérdéseket is nyugodtan felvethet, amelyekkel kapcsolatban az amerikai és európai diplomácia finom elhallgatásra vagy óvatosságra kényszerül. A Vatikán az univerzális katolikus hit képviselőjeként felül áll – legalábbis deklarált küldetése szerint, és legtöbb híve szemében – a gazdasági érdekeken, a globális gazdaság működésén, ezért nem kell tapintatosnak lennie a világ leggyorsabban növekvő gazdaságát menedzselő, és az Egyesült Államok legnagyobb hitelezőjévé váló Kínai Népköztársasággal szemben.

Karácsonyi üdvözlésében a pápa a „*velünk való Isten*”, „*Emánuel eljövételének vigasztaló üzenetét*” kérte a földrengés és kolera sújtotta Haiti népének, békét és az emberi jogok tiszteletben tartását kérte Pakisztánban és Afganisztánban, a Koreai-félszigeten és Latin-Amerika több államában. A Nyugat azonban kimaradt a felsorolt régiók sorából, és nem azért, mintha ott nem lenne indokolt a pápa fohásza.

A kulturális és vallási keveredés következményei

A Vatikán pontosan érzékeli, hogy a világon a katolicizmus súlypontja – demográfiai tekintetben – a „Nyugattól” a „Dél” és a „Kelet” felé tolódik el, ezért a globalizáció és a multikulturalizmus egyszerre jelent lehetőséget és új ütközési pontokat, konfliktusokat. Ebből következik, hogy a Vatikán egyre gyakrabban lesz kénytelen arra, hogy állást foglaljon a harmadik világ belső törésvonalait érintő ügyekben – ha másként nem, akkor az ott élő keresztény közösségek [érdekében](#).

Sok egykori gyarmati országban a kereszténységet még mindig a gyarmatosító erőszakkal, a kolonializmussal azonosítják. Ez a kormányzati attitűd – amelyik gyakran találkozik a közhangulattal – megnehezíti a helyi keresztények életét. A kulturális párbeszéd és kölcsönös bizalom jegyében a Vatikán elvárhatja, hogy a közel-keleti és afrikai államok tartsák tiszteletben – másokhoz hasonlóan – a keresztény hívők lelkiismeretét és emberi jogait is. De felmerül a kérdés: a katolikus egyház hajthatatlanságával akaratlanul nem járul-e hozzá a kulturális háborúhoz, amelyet az elmúlt években az amerikai neokonzervatívok vizionáltak?

Nem csupán a keresztények védelme az egyetlen terület, ahol a Vatikán a globális politikai folyamatok alakítója lehet. A katolikus egyház erkölcsi tanítása, a szexualitással, a férfi-nő viszonyal és a népességszabályozással kapcsolatos normarendszere korántsem csupán teológiai kérdés, hiszen a demográfiai robbanással fenyegetett térségekben komoly szerepet játszhat a szociális konfliktusok generálásában, és így a politikai rendszer alapját érinti.

A népességnövekedés sokféle hatásával (pl. munkanélküliség, értelmiségi túltermelés, környezetrombolás, nagyvárosokba áramlás, az egészségügyi rendszer és a kommunális szolgáltatások nem kielégítő szintje vagy hiánya, a víz-, élelem- és lakáshiány, hajléktalanság) a demokratikus és diktatórikus rendszerekben egyaránt belső feszítő erővé válhat, és az egyes országok rendszereinek összeomlása egész régiók destabilizálódásához vezethet. Mindezek révén a Vatikán maga is aktív befolyásolója a világpolitikai folyamatoknak, és a politikai elemzésnek foglalkoznia kell azokkal a társadalompolitikai és biztonságpolitikai hatásokkal, amelyekkel ez a befolyás együtt jár.

Világszerte tapasztalható jelenség, hogy a vallási rendszerek képviselői és intézményei maguk is formálják a régiók, sőt a világ politikai folyamatait. Az a világi nézet, amely szerint az egyháznak teljes mértékben el kell különülnie a politika világától, és pusztán a spirituális és a karitatív szerepre kellene szűkítenie a tevékenységét, a tények ismeretében korrigálásra szorul. Éppen a spiritualitás és a társadalom érdekében végzett szociális, karitatív tevékenységek azok, amelyek révén az egyházak leginkább alakítják, befolyásolják a politikát. Így a társadalomtudományoknak természetes igénye, hogy az egyházakat és képviselőiket társadalmi és politikai aktoroknak (is) tekintsék, és ennek szellemében (is) elemezzék hivatalos, közéleti megnyilvánulásait.

A karácsonyi üzenet és Magyarország

Magyarország kicsiny pont a világban, de azért érdemes elgondolkodni azon, hogy az egyházfő karácsonyi üzenete milyen tanulságokkal szolgál az ország számára. A szociológiai felmérések arról tanúskodnak, hogy Magyarország a negyedik legkevésbé vallásos ország a volt szocialista országok [sorában](#). Ennek ellenére XVI. Benedek szavai fontos, megfontolandó üzenetet közvetíthetnek a magyar társadalom számára is.

A karácsonyi üzenet központi gondolata, hogy az ember csak a szeretet révén értheti meg Karácsony szellemiségét. A szeretet a keresztény etikában nem valamiféle romantikus érzelmet jelent, hanem az egymásért, az embertársakért viselt felelősséget. A magyar társadalom, ha felekezettől függetlenül meghallgatja a pápa szavait, aligha érzi úgy, hogy a szeretet uralkodik a hétköznapiakban. A mindennapokat a felelősség elhárítása, a felelősség alól való kibújás határozza meg, akár a társadalom széles rétegeit, akár a politikai elitet tekintjük. Nem kell a katolikus egyház tanítását vallani, vagy akár vallásosnak lenni ahhoz, hogy erre felfigyeljünk.

Az elmúlt években különösen elharapózott a szeretet hiánya, sőt a részvétlenség – elegendő csak a magyar társadalom közönyös reagálására, sőt némely politikai szereplők cinizmusára és részvétlenségére gondolni a 2009-es romák elleni támadásokkal kapcsolatban. A szeretet felelősséget jelent, és felelősség nélkül nem létezhet társadalmi kohézió. Társadalmi kohézió nélkül pedig a demokratikus intézmények is légüres térben állnak, akármilyen jó alkotmány is születik.

Természetesen a demokrácia nem attól működik jobban, hogy az emberek vallásosak. A volt német kancellárral, Helmut Schmidttel együtt vallhatjuk, hogy az egyén nem attól lesz erkölcsösebb, hogy egy bizonyos vallás tanítását követi, más hitrendszereket pedig elvet. De a demokrácia nem létezhet a felelősség és az egymás iránti bizalom nélkül. A felelősség és a bizalom nem a vallásosságból fakad, viszont a vallási szereplőknek és intézményeknek kötelességük, hogy felemeljék szavukat a társadalmi szolidaritás meggyengülése, a bizalom és a kölcsönösség hiánya ellen – függetlenül attól, hogy ezt más, világi személyek és intézmények megteszik-e. A demokratikus állampolgári kultúra része a felelősség és az emberi méltóság, amelyik magában foglalja azt is, hogy az egyén kiáll a jogaiért, és mások jogainak a csorbítását sem tűri el. Ha mást nem, ezt a karácsonyi intelmet leszűrhetjük az ünnepi üzenetből, és eltehetjük a 2011-es esztendőre.